

УДК 339.137.01.021

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2020-3.5>

Злидник М.І.

аспірант кафедри теоретичної та прикладної економіки,
Львівський торговельно-економічний університет

МІЖНАРОДНА ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРОДОВОЛЬНОЇ ПРОДУКЦІЇ

У статті дано міжнародну оцінку конкурентоспроможності вітчизняної продовольчої продукції через призму розрахунків певних показників: індексу фактичних порівняльних переваг RCA_{ij} та індексу відносних торговельних переваг RTA_{ij} . Аналіз показав, що найбільші порівняльні переваги у 2018 р. мали Аргентина ($RCA_{ij}=6,499$), Нова Зеландія ($RCA_{ij}=5,982$), Бразилія ($RCA_{ij}=4,535$), Україна ($RCA_{ij}=3,649$), Індонезія ($RCA_{ij}=1,476$) та Австралія ($RCA_{ij}=1,386$), що пояснюється високою часткою експорту агропродовольчої продукції у товарному експорті вищезначених країн за відносно незначних обсягів продовольчого імпорту. Доведено, що розраховані індекси відносних торговельних переваг RTA_{ij} для зернових за 2016–2018 рр. показують високу конкурентоспроможність, хоча простежено тенденцію невисокої конкурентоспроможності тваринницької продукції. Окрім того, не можна вважати позитивною обставиною значні коливання обсягів експорту у різні роки, оскільки Україна не має стійких позицій на світовому ринку, а конкурентоспроможність її продукції носить здебільшого ціновий характер та значною мірою залежить від кон'юнктури зовнішніх ринків.

Ключові слова: конкурентоспроможність вітчизняної продовольчої продукції, експорт та імпорт продовольства, зовнішня торгівля, порівняльні переваги, індекс відносних торговельних переваг, експортна конкурентоспроможність, відносна залежність від імпорту.

INTERNATIONAL ASSESSMENT OF COMPETITIVENESS OF STATE FOOD PRODUCTS

Zlydnyk Marta

Lviv University of Trade and Economics

The article is devoted to the international assessment of the competitiveness of state food products through the prism of calculations of certain indicators: the index of actual comparative advantages RCA_{ij} and the index of relative trade advantages RTA_{ij} . The author's research shows that the biggest comparative advantages in 2018 were Argentina ($RCA_{ij} = 6,499$), New Zealand ($RCA_{ij} = 5,982$), Brazil ($RCA_{ij} = 4,535$), Ukraine ($RCA_{ij} = 3,649$), Indonesia ($RCA_{ij} = 1,476$) and Australia ($RCA_{ij} = 1,386$), which is explained by the high share of agri-food exports in commodity exports of the above countries with relatively small volumes of food imports. A detailed description of the international competitiveness of goods that form the basis of agri-food exports in Ukraine during 2016–2018 gave the author reason to draw some sound conclusions: firstly, during 2016–2018, most commodities, with the exception of sunflower seeds, chicken, margarine, and cow's milk butter, were competitive in the foreign market, as evidenced by the positive values of the RTA indices. Secondly, for all food products, except for refined sugar, we see a significant decrease in competitiveness in 2018 compared to 2016, due to reduced exports of Ukrainian agri-food products. Third, a detailed comparative analysis of RTA indicators shows that sunflower oil was the most competitive on the world market in 2016–2018, as its share in Ukrainian exports was ten times higher than the similar share in world exports. Fourth, the calculated indices of relative trade advantages of RTA_{ij} for grain for 2016–2018 testify to their competitiveness. Although grain accounts for the largest share in the structure of Ukrainian agricultural exports, the absolute value of RTA is rather insignificant. And fifth, the trend of low competitiveness of livestock products has been proven. In addition, significant fluctuations in exports in different years cannot be considered a positive circumstance, as Ukraine doesn't have a stable position on the world market, and the competitiveness of its products is mostly price-based and largely depends on foreign markets.

Keywords: competitiveness of state food products, export and import of food, foreign trade, comparative advantages, index of relative trade advantages, export competitiveness, relative dependence on imports.

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямом стратегічного розвитку продовольчих ринків України на етапі формування взаємовідносин зі світовим ринком слід уважати не лише зростання його експортних можливостей, а й удосконалення структури експорту, а й, головне, вихід на нові ринки з конкурентоспроможною агропродовольчою продукцією, яка б відповідала вимогам міжнародних стандартів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню конкурентоспроможності вітчизняної продовольчої продукції на світових ринках присвячено праці багатьох учених-економістів, зокрема: В.Г. Андрійчука, В.І. Вернадського, В.М. Геєця, В.І. Губенка, Б.М. Данилишина, Л.В. Дейнеко, О.М. Кириченко, М.А. Кравця, А.І. Кредісова, А.С. Лисецького, А. Мазаракі, Ю.В. Макогана, Б.П. Плишевського, П.Т. Саблука та ін.

Постановка завдання. Метою дослідження є здійснення міжнародної оцінки конкурентоспроможності через призму розрахунків певних показників: індексу фактичних порівняльних переваг RCA_{ij} та індексу відносних торговельних переваг RTA_{ij} .

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи міжнародну конкурентоспроможність агропродовольчого виробництва країни загалом порівняно з іншими країнами світу, вважаємо за доцільне використовувати дещо іншу методику визначення порівняльних переваг, яка ґрунтується на розрахунку індексу фактичних порівняльних переваг RCA_{ij} .

Перш ніж перейти до детальної характеристики вищенаведеного індексу та його розрахунків, зазначимо про дві важливі сфери застосування концепції порівняльних переваг. По-перше, даючи базове пояснення моделі міжнародної спеціалізації країни у виробництві та торгівлі, треба розуміти, що вона є однією з фундаментальних концепцій економічної теорії, які стосуються міжнародної торгівлі. По-друге, окреслюючи загальний напрям урядової політики щодо розміщення ресурсів і регулювання торгівлі, треба розуміти, що вона відіграє важливу роль у практичній економіці.

Базовий закон теорії порівняльних переваг легко формулюється за умов існування двох країн, що виробляють два товари: за умов вільної торгівлі кожна країна експортуватиме той товар, який порівняно дешевший в умовах автаркії, та імпортуватиме інший. Відмінності між країнами у цінах, що існують за умов автаркії, визначають порівняльні переваги чи їх відсутність. Закон залишається справедливим і у разі великої кількості товарів та країн.

Отже, розрахунок індексу фактичних порівняльних переваг RCA_{ij} , відображено формулою [1, с. 51–53]:

$$RCA_{ij} = \frac{2 \times (X_{ij} - M_{ij}) \times (X_{kw} + M_{kw})}{(X_{kj} + M_{kj}) \times (X_{iw} + M_{iw})}, \quad (1)$$

де RCA_{ij} – індекс фактичних порівняльних переваг i -ї товарної групи j -ї країни; X_{ij} – вартість експорту i -ї товарної групи j -ї країни; M_{ij} – вартість імпорту i -ї товарної групи j -ї країни; X_{kw} – світовий обсяг експорту всіх груп товарів; M_{kw} – світовий обсяг імпорту всіх груп товарів; X_{kj} – обсяг експорту j -ї країни всіх груп товарів; M_{kj} – обсяг імпорту j -ї країни всіх груп товарів; X_{iw} – світовий обсяг експорту i -ї товарної групи; M_{iw} – світовий обсяг імпорту i -ї товарної групи.

Обчислення вищенаведеного індексу RCA_{ij} пов'язане з тим, що при цьому беруть до уваги обсяги

світової торгівлі всіма товарами та світову торгівлю продукцією товарної групи (у нашому разі – агропродовольчою), що є об'єктом дослідження. Зважаючи на це, такий індекс об'єктивніше відображає міжнародну конкурентоспроможність різних країн у торгівлі тією чи іншою продукцією. Зауважимо, що позитивне значення індексу RCA_{ij} вказує на наявність порівняльних переваг країни, негативне – на їх відсутність. При цьому чим більше значення такого індексу, тим більшими є порівняльні переваги тієї чи іншої країни.

Із використанням індексу RCA_{ij} нами були розраховані порівняльні переваги окремих країн у зовнішній торгівлі агропродовольчою продукцією, що простежено у табл. 1 та на рис. 1.

Проведені розрахункові обчислення у табл. 1 та на рис. 1 свідчать про те, що найбільші порівняльні переваги у 2018 р. мали Аргентина ($RCA_{ij}=6,499$), Нова Зеландія ($RCA_{ij}=5,982$), Бразилія ($RCA_{ij}=4,535$), Україна ($RCA_{ij}=3,649$), Індонезія ($RCA_{ij}=1,476$) та Австралія ($RCA_{ij}=1,386$), що пояснюється високою часткою експорту агропродовольчої продукції у товарному експорті вищезначених країн за відносно незначних обсягів продовольчого імпорту.

Порівняно з 2000–2015 рр. Україна покращила свої позиції, а отже, значення індексу фактичних порівняльних переваг є рівним 3,649, що демонструє наявність хороших порівняльних переваг вітчизняного агропромислового виробництва на світовому ринку. Проте зауважимо й те, що під час дослідження питання конкурентоспроможності вітчизняного сільськогосподарського виробництва виявлено, що останнє має вищу міжнародну конкурентоспроможність, аніж агропромислове виробництво України у цілому.

Розрахунок індексів RCA_{ij} , тобто фактичних порівняльних переваг окремих країн світу у зовнішній торгівлі агропродовольчою продукцією у 2018 р., наведено у табл. 1, дав змогу зробити такі висновки.

По-перше, чітко виявилися групи країн, що демонструють значний ступінь порівняльних переваг та повну їх відсутність. Серед країн, які не мають порівняльних переваг у зовнішній торгівлі агропродовольчою продукцією у 2018 р., слід виділити Австрію ($RCA_{ij} = -0,059$), Грецію ($RCA_{ij} = -0,245$), Німеччину ($RCA_{ij} = -0,120$), Казахстан ($RCA_{ij} = -0,263$), Китай ($RCA_{ij} = -0,521$), Корею ($RCA_{ij} = -0,457$), ОАЕ ($RCA_{ij} = -0,575$), Російську Федерацію ($RCA_{ij} = -0,393$), Швейцарію ($RCA_{ij} = -0,107$), Японію ($RCA_{ij} = -0,944$).

По-друге, серед країн, що демонструють відсутність порівняльних переваг в агропродовольстві, опинилася і Росія, оскільки частка продовольства в її імпорті значно вища, ніж в експорті. Ця країна ще кілька років тому була традиційним торговельним партнером України у торгівлі продукцією АПК, найбільшим експортним ринком для українського продовольства. Сьогодні пріоритети України змінилися вже не на користь Російської Федерації.

По-третє, розвинуті країни демонструють або незначні порівняльні переваги власного агропродовольства (США, Канада, Туреччина), або їх відсутність, що загалом характерно для країн ЄС, оскільки значення індексу фактичних порівняльних переваг для багатьох із них у 2018 р. було зі знаком «мінус»: це й Австрія ($RCA_{ij} = -0,059$), й Греція ($RCA_{ij} = -0,245$), й Німеччина ($RCA_{ij} = -0,120$). Це пояснюється

Таблиця 1

Розрахунок фактичних порівняльних переваг окремих країн світу у зовнішній торгівлі агропродовольчою продукцією у 2018 р.

№ з/п	Країна	Експорт АПП*, млн дол. США	Імпорт АПП*, млн дол. США	Експорт, млн дол. США	Імпорт, млн дол. США	RCA _{ij}
Країни ЄС						
1.	Австрія	12956	13777	184819	193773	-0,059
2.	Бельгія	43525	37864	468593	454840	0,167
3.	Голландія	95996	64638	727326	646070	0,622
4.	Греція	6105	7048	39490	65141	-0,245
5.	Данія	16993	11041	108564	101675	0,771
6.	Іспанія	49204	32664	346718	390642	0,611
7.	Італія	45343	43731	549777	503368	0,042
8.	Німеччина	79166	91707	1556622	1286008	-0,120
9.	Польща	29295	19717	261815	267699	0,492
10.	Угорщина	9229	5683	125826	121761	0,400
11.	Франція	64033	55122	569138	660155	0,197
Інші країни						
12.	Австралія	38127	13579	254525	227703	1,386
13.	Аргентина	33176	2794	61781	65482	6,499
14.	Білорусь	4595	4178	33726	38408	0,157
15.	Бразилія	79463	9310	239889	181230	4,535
16.	Індія	30423	27350	323997	509273	0,100
17.	Індонезія	39695	19691	180215	188711	1,476
18.	Казахстан	2421	3325	60956	32533	-0,263
19.	Канада	44829	33567	450790	460109	0,337
20.	Китай	67634	156295	2494230	2134987	-0,521
21.	Колумбія	7199	5552	41769	51232	0,482
22.	Корея	6249	25413	605169	535172	-0,457
23.	Мексика	31271	25295	450920	464276	0,178
24.	Нова Зеландія	22644	4569	38434	43816	5,982
25.	ОАЕ	5134	17356	316922	261510	-0,575
26.	Російська Федерація	17089	27004	449347	238151	-0,393
27.	США	141400	130432	1665992	2612379	0,070
28.	Туреччина	16124	14258	167923	223046	0,130
29.	Україна	17682	3669	47334	57187	3,649
30.	Чилі	10853	6267	75404	68518	0,867
31.	Швейцарія	9255	11572	310742	279244	-0,107
32.	Японія	4241	55829	738164	749092	-0,944
Світ у цілому		1081349	980297	13946917	14113191	-

Джерело: розроблено автором на основі статистичних даних [2–4] та WTO [5, р. 68–69]

тим, що агропродовольство не є основною галуззю експортної спеціалізації даних країн і, відповідно, становить незначну частку в їхньому експорті. Однак із погляду фізичних обсягів експорту продовольства вони посідають важливе місце у світовому експорті даної продукції.

Окрім оцінки міжнародної конкурентоспроможності вітчизняного агропродовольчого виробництва у цілому, нами також було проведено дослідження стосовно динаміки міжнародної конкурентоспроможності окремих продовольчих товарів в Україні за 2016–2018 рр. Для аналізу були вибрані товари, що нині становлять основу українського агропродовольчого експорту. До вищезгаданих товарів входять зернові (пшениця, ячмінь, кукурудза, просо), насіння соняшнику, соняшникова олія, цукор рафінований, яловичина, курятина, молочні продукти (маргарин, знежирене сухе молоко та масло з молока

коров'ячого). При цьому для проведення дослідження було вибрано методику розрахунку *індексів відносних торговельних переваг* RTA_{ij} для окремих сільськогосподарських товарів, що є основними товарами експортної спеціалізації України. Вибраний період 2016–2018 рр. дає змогу прослідкувати динаміку зміни конкурентоспроможності окремих товарів із часом (табл. 2 та рис. 2).

Нагадаємо, що під час розрахунку індексу відносних торговельних переваг RTA_{ij} одночасно беруться показники експорту та імпорту певного товару, про що свідчить наведена формула [1]:

$$RTA_{ij} = RXA_{ij} - RMP_{ij}, \tag{2}$$

де RXA_{ij} – індекс відносної експортної конкурентоспроможності i -того товару у j -тій країні;

RMP_{ij} – індекс відносної залежності від імпорту i -того товару у j -тій країні.

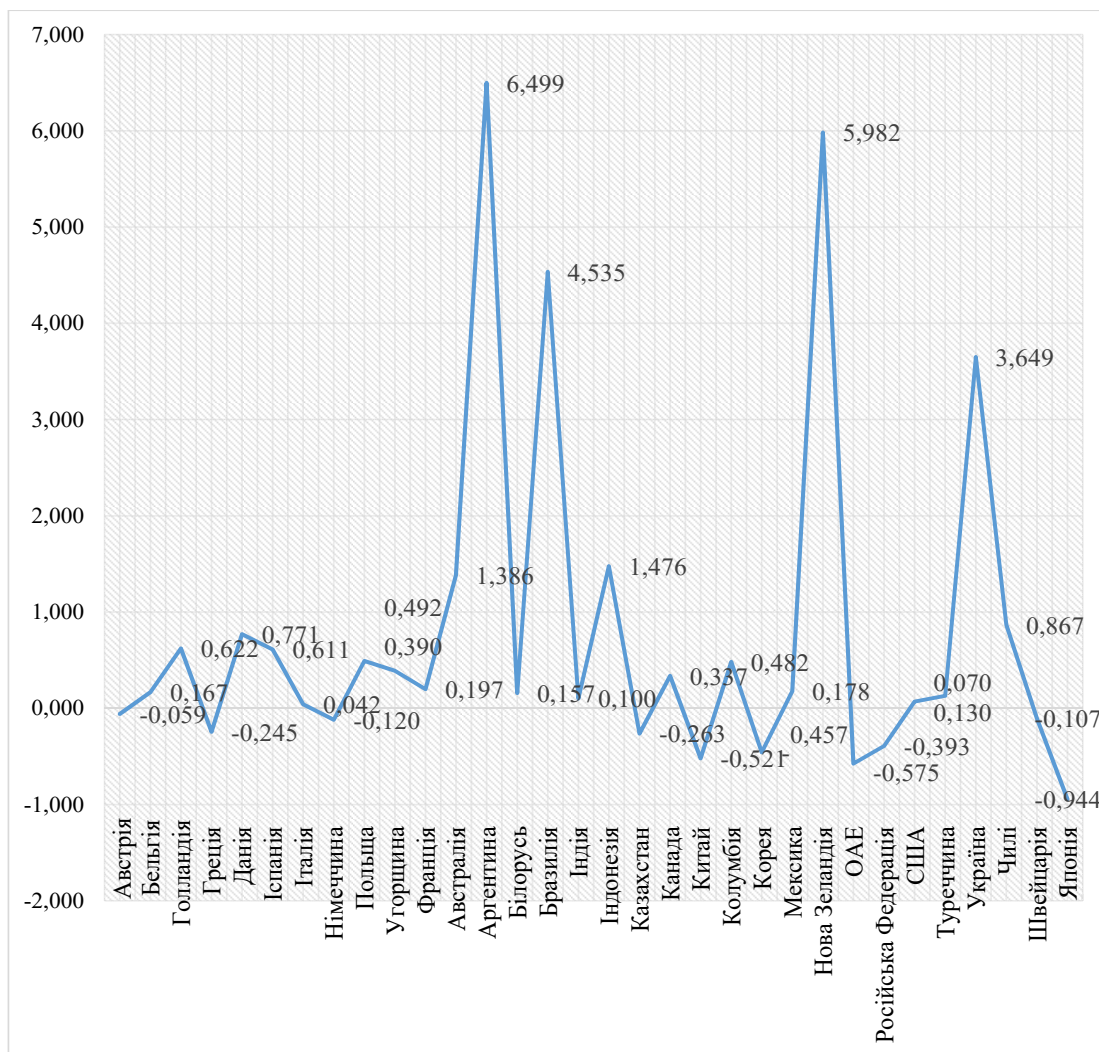

Рис. 1. Індеси RCA_{ij} (фактичні порівняльні переваги) окремих країн світу у зовнішній торгівлі агропродовольчою продукцією у 2018 р.

Таблиця 2

Розрахунок індексів відносних торговельних переваг RTA_{ij} щодо окремих вітчизняних продовольчих товарів у 2016–2018 рр.

№ з/п	Окремі продовольчі товари	RTA_{ij}		
		2016	2017	2018
1.	Зернові			
	- пшениця	4,2889	2,5705	2,4785
	- ячмінь	6,2190	3,5135	3,1015
	- кукурудза	6,6662	2,6531	2,9873
	- просо	7,7974	6,8876	2,7028
2.	Насіння соняшнику	-7,6433	-9,6539	-8,3809
3.	Соняшникова олія	22,5855	11,8244	12,6149
4.	Цукор рафінований	0,1552	0,3070	0,4666
5.	Яловичина	0,3169	0,1481	0,1788
6.	Курятина	-11,373	-11,7489	-16,4433
7.	Молочні продукти			
	- маргарин	-4,0858	-2,6125	0,0737
	- знежирене сухе молоко	0,4852	0,2217	0,0282
	- масло з молока коров'ячого	-0,4857	-0,7466	0,1231
РАЗОМ агропродовольча продукція України		-	-	-

Джерело: розраховано автором на основі даних FAOSTAT [3, с. 53, 204]

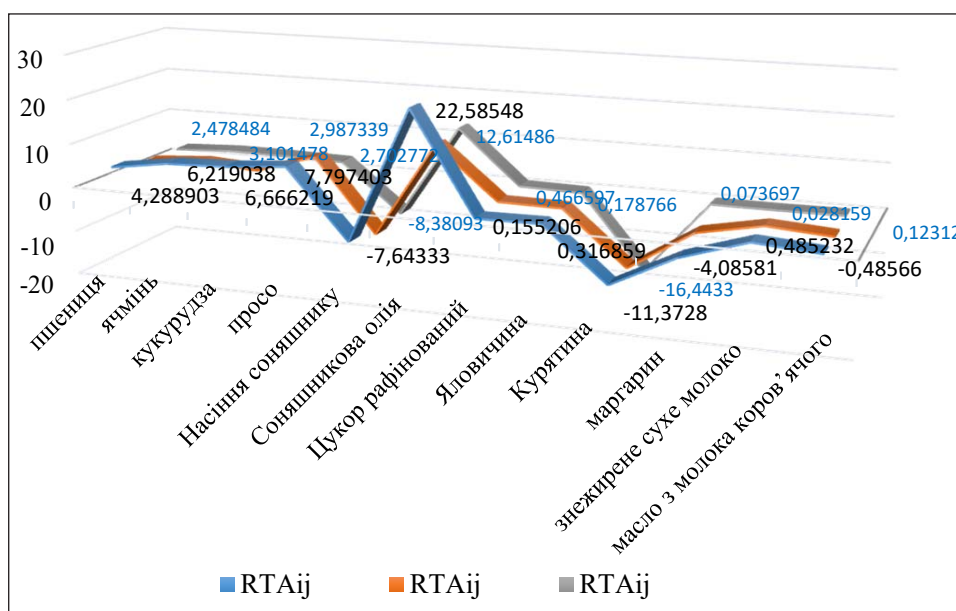

Рис. 2. Динаміка індексів відносних торговельних переваг RTA_{ij} , що становили основу агропродовольчого експорту України у 2016–2018 рр.

Джерело: дані FAOSTAT [4]

Позитивне значення даного показника вказує на відносні переваги у зовнішній торгівлі, негативне – на відносні невгоди.

Індекс відносної експортної конкурентоспроможності RXA_{ij} визначають за формулою:

$$RXA_{ij} = (X_{ij} / \sum_{l,l \neq j} X_{il}) / (\sum_{k,k \neq i} X_{kj} / \sum_{k,k \neq i} \sum_{l,l \neq j} X_{kl}), \quad (3)$$

де X – вартість експорту; i та k – товари; j та l – країни.

Іншими словами індекс RXA_{ij} визначається як відношення частки країни у світовому експорті певного товару до частки даної країни у світовому експорті всіх інших товарів. Специфічною рисою даного вимірника є те, що світовий експорт товару завжди визначається як сума експорту всіх країн, окрім тієї, що досліджується. Аналогічно із суми світового експорту виключається значення експорту того товару, що є предметом дослідження. Це дає змогу уникнути подвійного рахунку, коли експорт країни (товару) є і чисельником, і складником знаменника. Цей аспект особливо доречний, якщо досліджуваний товар становить значну частину світового експорту.

Значення індексу RXA_{ij} інтерпретується так. Якщо він більший за 1, країна має порівняльні переваги стосовно експорту товару, що розглядається; якщо ж $RXA < 1$, то це вказує на конкурентні невгоди.

Індекс відносної залежності від імпорту (*Relative Import Penetration Index, RMP_{ij}*) дуже подібний до RXA_{ij} , з тією лише різницею, що тут до уваги береться імпорт [1]:

$$RMP_{ij} = (M_{ij} / \sum_{l,l \neq j} M_{il}) / (\sum_{k,k \neq i} M_{kj} / \sum_{k,k \neq i} \sum_{l,l \neq j} M_{kl}). \quad (4)$$

Якщо значення індексу RMP_{ij} більше 1, то залежність від імпорту висока (існують конкурентні недоліки), якщо ж менше 1 – низька (тобто існує конкурентна перевага).

Висновки з проведеного дослідження. Детальна характеристика міжнародної конкурентоспроможності товарів, що становлять основу агропродовольчого експорту України впродовж 2016–2018 рр. (на основі розрахунків індексів відносних торговельних переваг RTA_{ij}) дає підстави зробити кілька ґрунтовних висновків.

По-перше, позитивною обставиною є те, що впродовж 2016–2018 рр. більшість товарів, вибраних для нашого спостереження, за винятком насіння соняшнику, курятини, маргарину та масла з молока коров'ячого були конкурентоспроможними на зовнішньому ринку, про що свідчать позитивні значення індексів RTA .

По-друге, як бачимо з табл. 2 та рис. 2, у 2013 р. для всіх продовольчих товарів за винятком цукру рафінованого спостерігаємо значне зниження конкурентоспроможності у 2018 р. порівняно з 2016 р. унаслідок скорочення експорту української агропродовольчої продукції. Так, до прикладу, у 2018 р. порівняно з 2016 р. індекс RTA для пшениці знизився на 1,8104; для ячменю – на 3,1175; кукурудзи – на 3,6789; проса – на 5,0946; олії соняшникової – на 9,9706; яловичини – на 0,1381; знежиреного сухого молока – на 0,4570. Таке зниження конкурентоспроможності продовольчих товарів як тваринництва, так і рослинництва засвідчує доволі високу залежність України від кон'юнктури зовнішніх ринків і вимагає пошуку шляхів диверсифікації експорту.

По-третє, детальний порівняльний аналіз значень показників RTA доводить те, що найконкурентоспроможнішою на світовому ринку впродовж 2016–2018 рр. була соняшникова олія, оскільки її частка в українському експорті у десятки разів перевищувала аналогічну частку у світовому експорті (RTA у 2016 р. становив 22,5855). Доволі конкурентоспроможними були й е також ячмінь, кукурудза та просо.

По-четверте, розраховані індекси відносних торговельних переваг RTA_{ij} для зернових за 2016–2018 рр.

свідчать про їхню конкурентоспроможність. Хоча у структурі українського експорту сільськогосподарської продукції саме зернові займають найбільшу частку, абсолютне значення *RTA* є доволі незначним. Наприклад, у 2018 р. індекс *RTA* для пшениці становив 2,4785, для ячменю, кукурудзи та проса – 3,1015, 2,9873 та 2,7028 відповідно. Це пояснюємо тим, що поряд з експортом в Україні протягом досліджуваного періоду постійно імпортували окремі види зернових. Окрім того, для зернових характерна доволі висока частка у світовому експорті.

По-п'яте, з рис. 2 чітко простежуємо тенденцію невисокої конкурентоспроможності тваринницької продукції. Однак позитивним є те, що в 2018 р. усі чотири товари,

вибрані для дослідження (зокрема, яловичина, маргарин, знежирене сухе молоко, масло з молока коров'ячого), окрім курятини, були конкурентоспроможними на зовнішньому ринку. Окрім того, не можна вважати позитивною обставиною значні коливання обсягів експорту в різні роки, оскільки Україна не має стійких позицій на світовому ринку, а конкурентоспроможність її продукції носить здебільшого ціновий характер та значною мірою залежить від кон'юнктури зовнішніх ринків.

Отже, з урахуванням вищезначених проблем, видається доцільною реалізація заходів у контексті підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної продовольчої продукції на світових ринках, що детально характеризуватиметься у подальшому.

Список використаних джерел:

1. Лука О.Ф. Регулювання експортно-імпоротної діяльності з урахуванням порівняльних переваг сільського господарства України : дис. ... канд. економ. наук : 08.02.03 ; Національний аграрний університет. Київ, 2004. 208 с.
2. Зовнішня торгівля України : статистичний збірник / відп. за вип. А. Фризоренко. Київ : Державна служба статистики України, 2019. 102 с.
3. Зовнішня торгівля України товарам та послугами у 2018 р. : статистичний збірник / відп. за вип. А. Фризоренко. Київ : Державна служба статистики України, 2019. 148 с.
4. Food and Agriculture Organization of the United Nations. The proportion of agricultural production in the structure of imports of developing countries, 2015. URL: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/TP>.
5. WTO Annual Report 2013. International Trade Statistics 2013. WTO Organization. URL: www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2013_e/stats2013_e.pdf; https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2019_e/wts19_toc_e.htm.

References:

1. Luka O.F. (2004) *Regulivannia eksportno-importnoi diialnosti z urakhuvanniam porivnialnykh perevah silskoho hospodarstva Ukrainy* [Regulation of export-import activity taking into account the comparative advantages of agriculture in Ukraine]. (PhD Thesis), Kyiv: Natsionalnyi ahrarnyi universytet.
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2019) *Zovnishnia torhivlia Ukrainy* [Ukraine's foreign trade], Kyiv.
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2019) *Zovnishnia torhivlia Ukrainy tovaram ta posluhamy u 2018 r.* [Ukraine's foreign trade in goods and services in 2018], Kyiv.
4. Food and Agriculture Organization of the United Nations (2015) *The proportion of agricultural production in the structure of imports of developing countries*. Available at: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/TP>.
5. WTO Organization. *WTO Annual Report 2013. International Trade Statistics (2013)*. Available at: www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2013_e/stats2013_e.pdf; https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2019_e/wts19_toc_e.htm.

E-mail: Oksenyshyn@gmail.com